

ศึกษาวิเคราะห์ระบบการศึกษา: ปัญหาและแนวทางการพัฒนาการศึกษาที่พึงประสงค์

Analytical Study of Educational System: Problems and Development

Approaches towards Desired Education

อริสา สายศรีโกศล

Arisa Saisrikoso

คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Faculty of Religion and Philosophy Mahamakut Buddhist University

E-mail: arisa.saisrikosol@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 25 มกราคม 2568

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 28 ธันวาคม 2568

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 28 ธันวาคม 2568

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาระบบการศึกษาไทยในประเด็นปัญหาและแนวทางการพัฒนาการศึกษาที่พึงประสงค์ โดยวิเคราะห์พัฒนาการของปรัชญาการศึกษาไทยซึ่งสามารถจำแนกออกเป็น 4 ยุค ได้แก่ (1) ยุคสมัยสุโขทัยถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (2) ยุคการปรับปรุงการศึกษาในสมัยรัชกาลที่ 5 (3) ยุคก่อนการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง และ (4) ยุคหลังการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง ซึ่งสะท้อนลักษณะการศึกษาสมัยใหม่ภายใต้อิทธิพลของแนวคิดพัฒนาการนิยม อุดมการณ์นิยม และปรัชญาวิเคราะห์ ทั้งนี้ ยุคที่ 4 สามารถเทียบได้กับคลื่นการเปลี่ยนแปลงของการศึกษาในยุคโลกาภิวัตน์หรือศตวรรษที่ 21

ผลการศึกษาพบว่า นับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง ประเทศไทยได้กำหนดแผนการศึกษาแห่งชาติอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการประกาศใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ซึ่งมุ่งพัฒนาผู้เรียนตามคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการ อย่างไรก็ตาม การจัดระบบการศึกษาไทยยังเผชิญปัญหาสำคัญ 3 ด้าน ได้แก่ ด้านนโยบาย ด้านผู้ปฏิบัติ และด้านระบบการศึกษา อันมีสาเหตุสำคัญจากความก้าวหน้าอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีสารสนเทศที่ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา

บทความนี้เสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาใน 2 มิติ ได้แก่ แนวทางเชิงนโยบาย และแนวทางการความร่วมมือของภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง โดยองค์ความรู้ที่ได้คือกรอบแนวคิดว่าด้วยปัญหาและแนวทางการพัฒนาการศึกษาที่พึงประสงค์บนฐานปรัชญาการศึกษาไทยยุคที่ 4 ซึ่งเชื่อมโยงกับบริบทโลกาภิวัตน์และการศึกษาในศตวรรษที่ 21

คำสำคัญ: ระบบการศึกษา, การพัฒนาการศึกษา, การศึกษาที่พึงประสงค์

Abstract

This article examines the Thai education system with a focus on existing problems and desirable approaches to educational development. The study analyzes the evolution of Thai educational philosophy, which can be classified into four eras: (1) the Sukhothai period to the early Rattanakosin period, (2) the period of educational reform during the reign of King Rama V, (3) the period prior to the change of the political regime, and (4) the period following the regime change. The fourth era reflects modern educational thought influenced by progressivism, existentialism, and analytical philosophy and can be compared to the fifth wave of educational change associated with globalization and 21st-century education.

The findings indicate that since the regime change, the Thai government has continuously implemented National Education Plans, particularly the 2008 Basic Education Core Curriculum, which emphasizes eight desirable characteristics of learners. Nevertheless, the Thai education system continues to face major challenges in three areas: policy, practitioners, and the educational system itself. These challenges are largely attributable to rapid advances in information technology, which have contributed to unequal access to educational resources and opportunities.

This article proposes two key approaches to addressing these challenges: policy-oriented strategies and collaborative efforts among relevant stakeholders. The contribution of this study lies in presenting a conceptual framework for identifying educational problems and formulating desirable development approaches grounded in the fourth era of Thai educational philosophy and aligned with the context of globalization and 21st-century education.

Keywords: Educational system, Educational development, Desirable education

1. บทนำ

การศึกษาเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญเพราะเป็นรากฐานที่ช่วยให้มนุษย์ประสบความสำเร็จในชีวิต เนื่องจากการศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนามนุษย์ให้มีคุณภาพ เป็นกลไกที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อการพัฒนาและสร้างความเจริญมั่นคงให้แก่ชาติ ทั้งนี้ ผู้ที่ได้รับการศึกษาย่อมมีหลักคิดและปฏิบัติที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในการดำเนินชีวิตของตนและปัญหาสังคม ซึ่งส่งผลดีต่อความเป็นเอกภาพของสังคมและการ

พัฒนาศักยภาพในการแข่งขันในเวทีโลกได้ รัฐบาลในทุกสมัยจึงให้การสนับสนุนนโยบายและงบประมาณในการจัดการศึกษา แต่ก็ยังมีข้อจำกัดหลายประการ เช่น งบประมาณค่อนข้างจำกัด การขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ เทคโนโลยีในการเรียนการสอนที่ทันสมัย ระบบสาธารณูปโภคที่ไม่เอื้อต่อการศึกษาเหมาะสม อาคารเรียนไม่เพียงพอ การขาดแคลนบุคลากรทางด้านการสอน โดยเฉพาะโรงเรียนที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกลและมีขนาดเล็ก เนื่องจากการจัดสรรบุคลากรทางด้านการศึกษาจะพิจารณาสัดส่วนกับผู้เรียนทำให้การจัดสรรบุคลากรกระจุกตัวอยู่ในโรงเรียนขนาดใหญ่ สิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดปัญหาแก่โรงเรียนที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกลและมีขนาดเล็ก หน่วยงานด้านการศึกษได้ทราบถึงปัญหาดังกล่าวจึงพยายามในการแก้ไขปัญหาด้วยการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการสถานศึกษา โดยใช้การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนเพื่อสนับสนุนการศึกษาในชุมชนแต่ละเขตพื้นที่ นอกจากนี้ ยังสร้างความตระหนักรู้ของผู้ปกครองและประชาชนให้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศึกษา แก่ลูกหลาน อันเป็นการสร้างความเจริญในพื้นที่โดยมีเป้าหมายของการทำงานร่วมกันระหว่างครูกับผู้ปกครอง และชุมชนในการจัดการศึกษา (พิมพ์พิชฌัญชู สุภายอง, 2563)

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2562) ได้กำหนดสาระสำคัญเกี่ยวกับการจัดการศึกษาไว้ในหมวดที่ 4 แนวการจัดการศึกษาที่มุ่งประโยชน์สูงสุดกับผู้เรียน โดยระบุไว้ในมาตรา 22 ว่า การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนที่มีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่า ผู้เรียนมีความสำคัญที่สุดโดยที่กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเองตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ ซึ่งสอดคล้องกับมาตรา 24 ที่กำหนดไว้ว่า การจัดการกระบวนการเรียนรู้ต้องจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจ ความถนัดและความแตกต่างของผู้เรียน ฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการการเผชิญสถานการณ์และประยุกต์ใช้เพื่อป้องกันและแก้ปัญหาให้ผู้เรียนเรียนรู้จากประสบการณ์จริงฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่าน และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง ผสมผสานสาระความรู้ต่าง ๆ อย่างสมดุล รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนการสอนอำนวยความสะดวก ให้แก่ผู้เรียน เกิดการเรียนรู้และใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ทั้งผู้เรียนและผู้สอน และผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อและแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายพ่อแม่ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทุกสถานที่ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2549)

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ได้กำหนดให้บุคคลมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า 12 ปี ที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย และรัฐต้องจัดการศึกษา อบรม และสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม จัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ ปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม สร้างเสริมความรู้และปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สนับสนุนการค้นคว้าวิจัยศิลปวิทยาการต่าง ๆ เร่งรัดพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาประเทศ พัฒนาวิชาชีพครูและส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ วัฒนธรรมของ

ชาติ ซึ่งสอดคล้องกับการปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มีสาระสำคัญในการมุ่งเน้นให้การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์สมบูรณ์ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม และจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตให้สามารถอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ฉะนั้น การพัฒนาคุณภาพการศึกษาจึงต้องจัดการศึกษาให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์และจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ อันเป็นหัวใจของการปฏิรูปการศึกษา ทั้งนี้ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการพัฒนาตนเองแบบยั่งยืนสู่ความเป็นคนเก่ง ดีมีสุข เกิดการพัฒนาทั้งกาย ใจ สติปัญญา อารมณ์และสังคมพร้อมกัน ซึ่งครูและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต้องถือปฏิบัติให้บรรลุผลสำเร็จตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย ด้วยความจำเป็นอย่างยิ่งว่าครูและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนต้องทบทวนบทบาทในการจัดการเรียนการสอนที่ให้มีคุณภาพ สอดคล้องกับสภาพสังคมไทยและสังคมโลกปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ครูต้องมีความสามารถในการจัดการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพและเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญให้บรรลุผลตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ และอาจบูรณาการส่งเสริมการใช้การวิจัยเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน อย่างไรก็ตาม ครูส่วนใหญ่ยังเข้าใจคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับการปฏิรูปการจัดการเรียนการสอน โดยสถานศึกษาและครูไม่สามารถจัดการเรียนการสอนแบบใหม่ได้มากเท่าที่ควร ซึ่งผลการประเมินคุณภาพภายนอกสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานพบว่า สถานศึกษาที่มีการจัดกิจกรรมและการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญประมาณร้อยละ 39.2 และมีสถานศึกษาร้อยละ 34.2 ที่ครูมีความสามารถในการจัดการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ครูยังไม่เข้าใจวิธีการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการข้ามกลุ่มสาระการเรียนรู้ เนื่องจากส่วนใหญ่ใช้วิธีมอบหมายงานให้ผู้เรียนค้นคว้าด้วยตนเอง จึงทำให้ผู้เรียนมีภาระงานมากเกินไป ซึ่งส่งผลเสียต่อสุขภาพจิตและกายของผู้เรียน บางคนเกิดความเบื่อหน่าย หนีเรียน ลอกงานเพื่อน ดังนั้น ปัญหาของวิธีการจัดการเรียนการสอนจึงอยู่ที่การนำไปปฏิบัติและการปรับตัวไม่ทันของผู้สอน ผู้เรียนและผู้ที่เกี่ยวข้อง จึงทำให้เกิดความเข้าใจผิดในการนำไปปฏิบัติและส่งผลกระทบโดยตรงต่อผู้เรียน

2. ประวัติปรัชญาการศึกษาของไทย

หากพิจารณาปรัชญาการศึกษาไทยพบว่า แนวทางการศึกษาไทยยังไม่มีปรัชญาการศึกษาโดยตรง กล่าวคือ ยังไม่มีถ้อยแถลง (Statements) ที่เกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาไทยโดยเฉพาะหรือที่ไทยกล่าวให้รับรู้โดยทั่วไป ผู้บริหารการศึกษาหรือนักการศึกษาจึงอาศัยหลักปรัชญาการศึกษาตามที่ตนได้ศึกษามาจากต่างประเทศเป็นแนวทางในการจัดการศึกษา อย่างไรก็ตาม วิธีการจัดการศึกษาบนพื้นฐานของปรัชญาการศึกษาไทย จำเป็นต้องอาศัยวิธีทางอ้อม คือ การพิจารณาจากข้อมูลทางประวัติศาสตร์และประวัติการศึกษา ซึ่งแหล่งข้อมูลที่น่ามาใช้ประกอบการศึกษาเพื่อให้เข้าใจในปรัชญาการศึกษาไทยส่วนใหญ่จะอาศัยคำแถลงนโยบายของรัฐบาล ประกาศนโยบายการศึกษาและแผนการศึกษาแห่งชาติที่ปรากฏในต่าง ๆ ข้อมูลเหล่านี้พอจะทำให้เข้าใจปรัชญาการศึกษาการศึกษาไทยบ้าง เพราะเป็นข้อมูลที่สะท้อนปรัชญาของผู้บริหารประเทศหรือผู้นำประเทศอยู่บ้าง (สมบูรณ์ พรหมภาพ, 2524) ด้วยเหตุผลนี้ ปรัชญาการศึกษาไทยจึงต้อง

อาศัยข้อมูลทางประวัติการศึกษาไทยเป็นฐานคิดในการศึกษาแต่ละยุค (เกรียงศักดิ์ รอดเย็น, 2534) ดังต่อไปนี้

ยุคที่ 1 ปรัชญาการศึกษาไทยสมัยสุโขทัยจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (สมัยสุโขทัยจนถึง พ.ศ. 2411) การศึกษาของไทยตั้งแต่กรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานี โดยเฉพาะในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 นับเป็นการศึกษาแผนโบราณที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา โดยจัดการศึกษาภายในวัดและพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญต่อการศึกษาในสมัยนั้น ผู้ต้องการศึกษาจะมอบตัวเป็นศิษย์วัด (ดวงเดือน พิศาลบุตร, 2530) แนวทางการศึกษามีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างคนเป็นคนดีในสังคม หลักสูตรที่สอนมักเป็นการอบรมด้านศีลธรรมจรรยาและเรื่องประเพณีค่านิยมต่าง ๆ สถาบันทางสังคมไม่ว่าจะเป็นบ้าน วัด วัง หมู่บ้าน ญาติพี่น้องถือเป็นหน้าที่ที่จะต้องให้การศึกษอบรมเกี่ยวกับระเบียบประเพณี ศีลธรรม จริยธรรมต่าง ๆ (ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2529) อย่างไรก็ตาม การจัดการศึกษาของไทยในช่วงนั้นมีความสัมพันธ์กับพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก อาจกล่าวได้ว่า แนวคิดการจัดการศึกษาของไทยในระยะแรกมีพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน จะเห็นได้ว่า ปรัชญาการศึกษาหรือแนวความคิดทางการศึกษาของไทยยุคโบราณมีความสอดคล้องกับปรัชญาทางการศึกษาตามแนวคิดประเพณีนิยม (Conventionalism) หรืออนุรักษนิยม (Conservatism) ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับแนวคิดจิตนิยม (Idealism) เป็นอย่างมาก

ยุคที่ 2 ปรัชญาการศึกษาไทยสมัยปรับปรุงการศึกษาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411 - 2453) ปรัชญาการศึกษาของไทยในยุคนี้ตกอยู่ในระยะของการพัฒนาการศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ของประเทศ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงวางนโยบายที่จะปรับปรุงการศึกษาของไทยให้เป็นแบบอย่างประเทศตะวันตกเพื่อปฏิรูปการปกครองให้เป็นแบบใหม่และเพื่อรักษาพระราชอาณาเขตของประเทศไทย อย่างไรก็ตาม ปรัชญาการศึกษาของไทยในสมัยนี้เป็นปรัชญาการศึกษาตามแบบอย่างของประเทศอังกฤษ เนื่องจากหลักฐานทางประวัติการศึกษามีได้กล่าวว่า เป็นปรัชญาใด แต่การศึกษาในช่วงนี้เป็นการศึกษาในรูปแบบของการสืบทอดวัฒนธรรม ค่านิยมและการสร้างคนเพื่อระบบราชการ ซึ่งเป็นทัศนะของปรัชญาในกลุ่มปรัชญาอนุรักษนิยม อาจจะเป็นปรัชญาสารัตถนิยม จิตนิยม สัจนิยม ซึ่งจิตนิยมและสัจนิยมต่างก็เป็นปรัชญาพื้นฐานของสารัตถนิยม (Essentialism)

ยุคที่ 3 ปรัชญาการศึกษาไทยสมัยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองระบบประชาธิปไตย (พ.ศ. 2453 - 2475) ปรัชญาการศึกษาในช่วงนี้ยังมีแนวความคิดแบบเดิม เป็นการสืบทอดปรัชญาการจัดการศึกษาในยุคที่ 2 โดยการจัดการศึกษาในช่วงนี้ยึดรูปแบบการจัดการศึกษาของประเทศอังกฤษเป็นหลัก เช่น การมีรายวิชาสมาคมบริหาร ซึ่งเป็นการศึกษาเกี่ยวกับมารยาททางสังคม หลักการบริหาร รวมถึงยิมนาสติก ซึ่งสอดคล้องการศึกษาในประเทศยุโรปในสมัยนั้น ตลอดจนการจัดการศึกษาเกี่ยวกับวิชาลูกเสืออันเป็นศึกษาเพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเกี่ยวกับการปกป้องและรักษาเอกราชของชาติ อย่างไรก็ตาม ปรัชญาการศึกษาของไทยในช่วงนี้จึงมีลักษณะเป็นปรัชญาการศึกษาตามแบบของอังกฤษหรือปรัชญาการศึกษาในกลุ่มอนุรักษนิยม

ยุคที่ 4 ประชญาการศึกษาไทยสมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จนถึงปัจจุบัน ประชญาการศึกษาในสมัยนี้เป็นการศึกษาที่ดำเนินการบนพื้นฐานการปกครองระบอบประชาธิปไตย ได้แก่ การดำเนินตามแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับต่าง ๆ เช่น ฉบับ พ.ศ. 2475 ในสมัยพระยามโนปกรณนิติธาดา ฉบับ พ.ศ. 2479 ในสมัยพลเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา ฉบับ พ.ศ. 2494 ในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม ฉบับ พ.ศ. 2503 ในสมัยจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ฉบับ พ.ศ. 2512 ในสมัยจอมพลถนอม กิตติขจร ฉบับ พ.ศ. 2520 ในสมัยพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ฉบับ พ.ศ. 2535 ในสมัยนายอานันท์ ปันยารชุน ฉบับ พ.ศ. 2545-2559 ในสมัย พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ฉบับ ปรับปรุง พ.ศ. 2552-2559 ในสมัยนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ และฉบับ พ.ศ. 2560 - 2579 ในสมัยพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา โดยเฉพาะในฉบับ พ.ศ. 2560-2579 ได้กำหนด แนวคิดการจัดการศึกษา (Conceptual Design) ไว้ 4 ประการ คือ 1) หลักการจัดการศึกษาเพื่อปวงชน 2) หลักการจัดการศึกษาเพื่อความเท่าเทียมและทั่วถึง 3) หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 4) หลักการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนของสังคม และมีวิสัยทัศน์ของแผนการศึกษาแห่งชาติ (Vision) ไว้ว่า “คนไทยทุกคน ได้รับการศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ ดำรงชีวิตอย่างเป็นสุข สอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและการเปลี่ยนแปลงของโลกศตวรรษที่ 21” (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) จากการจัดการศึกษาของไทยภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นต้นมา ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นพื้นฐานในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย จึงทำให้ประชาการศึกษาไทยในยุคนี้มีลักษณะเป็นประชาการศึกษาแบบ พัฒนาการนิยม (Progressivism) ที่เผยแพร่ในประเทศสหรัฐอเมริกา อย่างไรก็ตาม การจัดการศึกษาของไทยปัจจุบัน มีนักวิชาการบางท่านเห็นว่า มีลักษณะเป็นแนวคิดแบบอัตถิภาวนิยม (Existentialism) และปรัชญาวิเคราะห์ (Philosophical Analysis) (สังัด อุทรานันท์, 2532; สมชาย รัตนทองคำ, 2558) โดยมองว่า 1) ความเชื่อและเป้าหมายของการศึกษาของคนสมัยนี้ที่มีอิสระภาพในการเลือกการศึกษาที่มีความสัมพันธ์กับการประกอบอาชีพหลังจบการศึกษาไปแล้ว ดังนั้น ทุกคนจึงมีสิทธิเสรีภาพที่ปราศจากเงื่อนไขและกฎเกณฑ์ของสังคมที่จะเลือกศึกษา และเป้าหมายการศึกษาก็มุ่งที่จะให้ผู้เรียนได้ค้นพบตัวตนที่แท้จริงของเขา 2) ลักษณะผู้เรียน โดยที่ผู้เรียนมีเสรีภาพอย่างมากในการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ตลอดเวลา การศึกษาของไทยปัจจุบัน จึงมีโรงเรียนที่เปิดสอนตามความสามารถของผู้เรียนอย่างมาก 3) ลักษณะครูผู้สอน ครูจะมีหน้าที่ในการกระตุ้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และรับผิดชอบต่อผลการกระทำของตน โดยครูจะพยายามสอนให้ผู้เรียนเข้าใจว่าชีวิตเป็นของตัวผู้เรียนเอง ดังนั้น ผู้เรียนควรเป็นผู้กำหนดแนวทางชีวิตของตนเอง หลังจากที่ได้ศึกษาข้อมูลและคำแนะนำจากครูไปแล้ว ลักษณะของครูจึงมีลักษณะเป็นผู้แนะนำและผู้ร่วมคิดร่วมทำกับผู้เรียน 4) ลักษณะหลักสูตรหรือเนื้อหา หลักสูตรในปัจจุบันจะให้ความสำคัญกับรายวิชาต่าง ๆ อย่างเสมอภาคกัน โดยทุกคนสามารถออกแบบเนื้อหาการเรียนรู้ได้ในฐานะผู้มีส่วนได้เสียกับหลักสูตร เช่น การให้ข้อมูลการเรียนรู้ในฐานะศิษย์เก่าหรือศิษย์ปัจจุบัน ผู้ใช้บัณฑิต ผู้ประกอบการ ฯลฯ ดังนั้น ทุกรายวิชาจึงมีความสำคัญกับผู้เรียน เพราะนั่นหมายถึง การเลือกเนื้อหาที่เหมาะสมกับตนและการนำไปประกอบอาชีพในอนาคต 5) หลักการจัดการเรียนการสอน ตามทัศนะของการศึกษาสมัยนี้จะเน้นการศึกษาที่หลากหลายรูปแบบ เช่น การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งแต่ละสถาบันก็มีอิสระในการกำหนดรูปแบบการเรียนการสอน

ด้วยตนเอง เช่น การสอนแบบไม่มีชั้นเรียน การจัดกลุ่มผู้เรียนตามกลุ่มอายุ การเรียนแบบสะสมหน่วยกิต การเรียนแบบเทียบโอนหน่วยกิต การเรียนระบบออนไลน์ ฯลฯ

3. คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน

จากปรัชญาการศึกษาไทยทั้ง 4 ยุค ทำให้รัฐบาลไทยได้กำหนดทิศทางการศึกษา ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นจากการกำหนดเป็นคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของระบบการศึกษา โดยกระทรวงศึกษาธิการ (2551) ในฐานะผู้ดูแลการศึกษาของประเทศได้กำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ด้วยการวางกฎเกณฑ์ประการหนึ่งไว้ในหลักสูตรแกนกลางฉบับนี้ นั่นคือ คุณลักษณะอันพึงประสงค์ คุณลักษณะเหล่านี้กำหนดไว้เพื่อพัฒนานักเรียนให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ในฐานะเป็นพลเมืองไทยและพลเมืองโลก อันประกอบหลัก 8 ประการ คือ 1) รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ 2) ซื่อสัตย์สุจริต 3) มีวินัย 4) ใฝ่เรียนรู้ 5) อยู่อย่างพอเพียง 6) มุ่งมั่นในการทำงาน 7) รักความเป็นไทย 8) มีจิตสาธารณะ คุณลักษณะเหล่านี้ ฐิตารีย์ กุลวงศ์เศศ (2562) อธิบายความหมายไว้ว่า 1) รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงการเป็นพลเมืองดีของชาติ อารมณ์ซึ่งความเป็นชาติไทย ศรัทธา ยึดมั่นในศาสนาและเคารพเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ 2) ซื่อสัตย์สุจริต หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงการยึดมั่นในความถูกต้องประพฤติ ตรงตามความเป็นจริงต่อตนเองและผู้อื่นทั้งทางกาย วาจา ใจ 3) มีวินัย หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงการยึดมั่นในข้อตกลง กฎเกณฑ์ และระเบียบข้อบังคับของครอบครัวโรงเรียนและสังคม 4) ใฝ่เรียนรู้ หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงความตั้งใจ เพียรพยายามในการเรียน แสวงหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน 5) อยู่อย่างพอเพียง หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงการดำเนินชีวิตอย่างพอประมาณ มีเหตุผล รอบคอบ มีคุณธรรม มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีและปรับตัวเพื่ออยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข 6) มุ่งมั่นในการทำงาน หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงความตั้งใจและรับผิดชอบในการทำหน้าที่การงาน ด้วยความเพียรพยายาม อุตุน เพื่อให้งานสำเร็จตามเป้าหมาย 7) รักความเป็นไทย หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงความภาคภูมิใจ เห็นคุณค่า ร่วมอนุรักษ์ สืบทอดภูมิปัญญาไทย ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปะ และวัฒนธรรม ใช้ภาษาไทยในการสื่อสารได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม และ 8) มีจิตสาธารณะ หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงการมีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่น ชุมชนและสังคม ด้วยความเต็มใจ กระตือรือร้น โดยไม่หวังผลตอบแทน การอธิบายความนี้สอดคล้องกับแนวคิดของนิพนธ์ ยศดา (2556) ศศิธร วีราวุธ (2552) สำลี สีลาโคตร (2553) และอเนก นาคเจริญ (2554) ที่มองว่า เป็นคุณลักษณะที่สถานศึกษา ชุมชนและสังคมต้องการให้เกิดแก่นักเรียน อันเป็นความเชื่อของคนหรือของสังคมที่เห็นว่า เป็นสิ่งที่มีคุณค่า เป็นคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม บุคลิกภาพ ระเบียบวินัย กิริยามารยาทที่ดีที่สังคมต้องการ เมื่อผู้เรียนนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันแล้วจะเป็นปัจจัยพื้นฐานให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและช่วยพัฒนาประเทศชาติได้

อย่างไรก็ตาม การศึกษาในโลกปัจจุบันซึ่งเป็นยุคโลกาภิวัตน์ที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว อันทำให้สังคมต้องปรับตัวตามกระแสความเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง รวมถึงผลกระทบด้านการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนและทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนแนวคิดในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์ให้พร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงและสามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับยุคโลกาภิวัตน์ ดังจะเห็นว่า สังคมโลกได้จำแนกเป็นคลื่น 5 ลูก (พระครูวินัยธรจักรี ศรีจารุเมธีญาณ ภักดี โพธิ์สิงห์ และสัญญา เคนาภูมิ, 2559) ได้แก่ คลื่นลูกที่ 1 คือ ยุคสังคมเกษตรกรรม เป็นยุคที่เกี่ยวกับการใช้พื้นที่เกษตรเป็นตัวดัชนีวัดความเจริญมั่งคั่งของประเทศ คลื่นลูกที่ 2 คือ ยุคสังคมอุตสาหกรรม ยุคที่ใช้ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรหรือทุนเป็นตัวดัชนีวัดความเจริญรุ่งเรือง คลื่นลูกที่ 3 คือ ยุคสังคมและเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยใช้ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและการใช้ประโยชน์จากข้อมูลข่าวสารจากเทคโนโลยีเป็นตัวดัชนีวัดความเจริญก้าวหน้า คลื่นลูกที่ 4 คือ ยุคสังคมแห่งความรู้ โดยใช้ความสามารถในการครอบครองความรู้หรือข้อมูลข่าวสารเป็นตัวดัชนีวัดความเจริญรุ่งเรือง และคลื่นลูกที่ 5 คือ ยุคปรัชญาสังคมหรือสังคมแห่งปัญญา โดยใช้ปัญญาวิธีเป็นตัวดัชนีวัดความเจริญมั่งคั่ง

4. ปัญหาระบบการศึกษาของไทย

จากคลื่นของสังคมโลกเหล่านี้ จะเห็นว่า คลื่นลูกที่ 3-5 เป็นยุคของสังคมที่เริ่มเข้าประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งผลที่ตามมาของเทคโนโลยี ก็คือ ความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วตามกระแสโลกาภิวัตน์ อันส่งผลให้เกิดปัญหาระบบการศึกษาไทยตามมาอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในการเรียนการสอน ดังผลของการติดตามการปฏิรูปการศึกษาในรอบ 6 ปี หลังการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (บุญณิสสา ส่งแสง, ม.ป.ป.) โดยประเมินจากคุณภาพภายนอกสถานศึกษา 17,562 แห่งทั่วประเทศ คิดเป็นร้อยละ 49.1 ของโรงเรียนทั้งหมด พบว่า การจัดการเรียนการสอนของครูยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ ยังมีคุณภาพอยู่ในระดับร้อยละ 39.2 การจัดกิจกรรมที่กระตุ้นผู้เรียนให้รู้จักคิด วิเคราะห์ คิดสร้างสรรค์ คิดแก้ปัญหาและตัดสินใจ ยังมีคุณภาพอยู่ในระดับร้อยละ 13.5 และครูสามารถนำผลการประเมินมาปรับการเรียนและเปลี่ยนการสอนเพื่อพัฒนาคุณภาพ อยู่ในระดับร้อยละ 21.6 ของสถานศึกษาทั้งหมด การประเมินคุณภาพทางด้านผู้เรียนพบว่า ยังมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระดับต่ำมากในทุกกลุ่ม โดยเฉพาะความสามารถในการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ มีวิจารณญาณและความคิดสร้างสรรค์ อยู่ในคุณภาพระดับดีเพียงร้อยละ 11.1 และการมีทักษะในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง รักการเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง มีคุณภาพดีเพียงร้อยละ 26.5 ของสถานศึกษาทั้งหมด ส่วนผลการประเมินของผู้ตรวจราชการพบว่า โครงสร้างการบริหารการศึกษาในส่วนกลางยังขาดการประสานเชื่อมโยงนโยบายและยุทธศาสตร์ ส่วนภูมิภาคพบว่า ผู้แทนกระทรวงในจังหวัดยังไม่ชัดเจน การกระจายอำนาจไม่เป็นไปตามกฎหมาย โดยเฉพาะครูจำนวนมากยังสอนในรูปแบบเดิม การขาดความรู้ในเนื้อหาวิชาและทักษะการจัดการเรียนการสอน ครูในโรงเรียนขนาดเล็กขาดโอกาสพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากไม่สามารถถึงห้องเรียนได้ การติดตามผลยังไม่เข้มแข็งและไม่ได้ถูกนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ทางการศึกษา จากผลการศึกษาสามารถสรุปได้

เบื้องต้น ว่า การปฏิรูประบบการศึกษาของไทยตามปรัชญาการศึกษาในยุคที่ 4 ตั้งแต่สมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นต้น ยังพบปัญหาการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนที่เนื่องมาจากความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของกระแสโลกาภิวัตน์ที่ทำให้สถานศึกษาและบุคลากรทางการศึกษาปรับตัวยังไม่ทันเท่าที่ควร ซึ่งหากสรุปประเด็นที่ทำให้การศึกษาของไทยพัฒนาค่อนข้างช้า สามารถวิเคราะห์ได้ใน 3 ด้าน (บุญนิสา ส่งแสง, ม.ป.ป.; กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา, 2565; The Visual by Thai PBS. (22 ธันวาคม 2565) ดังนี้

1. ด้านนโยบาย ในเรื่องเกี่ยวกับนโยบายในระดับประเทศ ดังจะเห็นได้ว่า รัฐบาลให้ความสำคัญในเรื่องการศึกษาน้อยกว่าเรื่องอื่น ทั้ง ๆ ที่การศึกษาถือเป็นเรื่องสำคัญในการพัฒนาประชากรให้มีคุณภาพ แต่ปัญหาที่พบ คือ ผู้ที่มารับผิดชอบกำกับดูแลการศึกษาของชาติไม่ได้มีความรู้ความเข้าใจหรือมีประสบการณ์ทางด้านการบริหารการศึกษาเท่าที่ควร เมื่อเข้ามารับผิดชอบงานทางด้านการศึกษาแล้วไม่สามารถกำหนดนโยบายด้านการศึกษาให้บรรลุผลสำเร็จได้ ด้วยเหตุนี้ จึงส่งผลกระทบต่อการปฏิรูปการศึกษาและแนวทางการปฏิบัติกับบุคลากรทางการศึกษา ทั้ง ๆ ที่ในแวดวงการศึกษามีบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถเป็นจำนวนมาก ดังนั้น ปัญหาในสถานศึกษาของไทยส่วนหนึ่งจึงเป็นเรื่องของนโยบายการศึกษา อันทำให้สถานศึกษาขาดอิสระและความคล่องตัวในการบริหารจัดการ รวมถึงการขาดการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชน ชุมชนและสังคม นอกจากนี้ ยังขาดแคลนบัณฑิตที่มีความสามารถตรงตามความต้องการของตลาดแรงงาน เนื่องจากประเทศไทยยังไม่มีแผนงานที่เป็นกลไกกำกับการผลิตกำลังคนให้สอดคล้องกับความต้องการของประเทศ จึงทำให้สถาบันการศึกษาลิขิตบัณฑิตสู่ตลาดแรงงานอย่างไม่มีทิศทาง เช่น การขาดแคลนแรงงานในภาคอุตสาหกรรม รวมถึงบุคลากรทางการแพทย์ ในขณะที่บัณฑิตบางสาขามีล้นตลาด

2. ด้านผู้ปฏิบัติการ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในระดับนี้ คือ ครู ซึ่งเป็นบุคลากรที่มีความสำคัญในฐานะเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้แก่ผู้เรียน ในอดีตครูเป็นอาชีพหนึ่งที่มีเกียรติ เป็นผู้รอบรู้และเป็นที่นับถือของคนในสังคม แต่ในปัจจุบันบทบาทของครูค่อย ๆ เลือนหายไป เริ่มตั้งแต่การสอบเข้ามหาวิทยาลัยในคณะครุศาสตร์หรือศึกษาศาสตร์ ซึ่งทำหน้าที่ผลิตครูโดยตรง ก็จะพบว่า ผู้สมัครให้ความสนใจน้อย และเป็นคณะที่เลือกอันดับท้าย ๆ บางครั้งหากสอบเข้าคณะอื่นไม่ได้ก็จะเลือกคณะครุศาสตร์หรือศึกษาศาสตร์ ดังนั้น ผู้ที่จบไปเป็นครูส่วนหนึ่งจึงไม่ได้สมัครใจหรือชอบที่จะเป็นครูตั้งแต่แรกเริ่ม จึงทำให้ผู้ที่ต้องการเป็นครูจริง ๆ มีจำนวนน้อยลงครูบางคนก็อาจมีจิตวิญญาณในความเป็นครูน้อย จึงส่งผลกระทบอย่างอื่นตามมา เช่น การจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ การมีทัศนคติที่ดีต่ออาชีพครู การขวยขวยในการพัฒนาศักยภาพตนเองตลอดเวลา รวมถึงปัญหาที่เป็นปัจจัยภายนอก เช่น สวัสดิการครูที่ไม่เพียงพอ เงินเดือนน้อย การเลื่อนขั้นไม่เป็นธรรมภาระงานล้นตัว โดยเฉพาะงานอย่างอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอน เช่น งานสารบรรณ งานการประเมินผล รวมถึงงานสังคมภายนอกที่ครูต้องช่วยเหลือชุมชน ปัญหาเหล่านี้ก่อให้เกิดภาระแก่ครูที่ส่งผลต่อความมั่นคงในอาชีพตนเอง เช่น การเป็นหนี้สินส่วนตัว เพราะเงินเดือนน้อยเมื่อเทียบกับค่าครองชีพหรือค่าใช้จ่ายทางสังคมปัจจุบันที่เพิ่มมากขึ้น แต่ก็มีครูบางคนที่ใช้จ่ายเกินตัวหรือไม่รู้จักวางแผนชีวิตจึงทำให้เกิดภาระหนี้สิน นอกจากนี้ ยังพบว่า ครูส่วนหนึ่งหารายได้เลี้ยงครอบครัวมากกว่าการสอนหนังสือ เช่น

การสอนพิเศษ การทำอาชีพเสริม จึงส่งผลต่อจิตวิญญาณของความเป็นครูน้อยลง สิ่งเหล่านี้เกี่ยวเนื่องกับความมั่นคงของอาชีพครูที่ลดน้อยลง จึงทำให้ความเป็นครูเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งเป็นปัญหาที่ไม่ได้อยู่ที่ตัวครูหรือสถานศึกษาอย่างเดียว แต่เกี่ยวข้องกับปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองภายนอกที่อยู่เหนือการบริหารจัดการของครูเอง จากปัญหาเหล่านี้กระทรวงศึกษาธิการจึงพยายามแก้ปัญหาด้วยการนำคนเก่งและคนดี (วิชาจะระณะสัมปันโน) เข้าสู่วิชาชีพครู โดยการคัดเลือกนักเรียนที่เก่งที่สุดในแต่ละจังหวัดให้เข้ารับทุนการศึกษาต่อในด้านการฝึกหัดครู ครูในช่วงนั้นจึงเป็นคนเก่งของประเทศและมักประสบความสำเร็จทั้งในด้านการพัฒนานักเรียนและชีวิตส่วนตัว อย่างไรก็ตาม เมื่อประเทศไทยมีความต้องการครูสูงขึ้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงเร่งผลิตครูมากขึ้นเป็นเงาตามตัวโดยปราศจากการวางแผนที่เหมาะสม สถาบันฝึกหัดครูจึงเปิดสอนในภาคพิเศษและภาคสมทบอย่างแพร่หลาย ด้วยเหตุนี้ ผู้สำเร็จการศึกษาสายครูจึงมีจำนวนมากเกินความต้องการของตลาดแรงงานและส่งผลให้ตกงานในที่สุด ดังนั้น ผู้สอบเข้ามหาวิทยาลัยรุ่นต่อมาจึงไม่เลือกเรียนสายครูหรือเลือกเป็นลำดับสุดท้าย เพราะไม่มั่นใจในโอกาสที่จะได้งานทำหลังจบการศึกษา ปัญหาดังกล่าวจึงเกี่ยวข้องกับระบบอุปสงค์อุปทานของการผลิตบัณฑิตในสายครูที่ต้องร่วมกันวางแผนแก้ไขในระยะยาว

3. ด้านระบบการศึกษาไทย การศึกษาไทยมีรากฐานมาจากวัฒนธรรมไทยโบราณที่สอนให้เคารพเชื่อฟังครูผู้ใหญ่และครูอาจารย์ ดังจะเห็นจากการประกอบพิธีไหว้ครู อย่างไรก็ตาม วัฒนธรรมบางอย่างที่ฝังรากลึกในสังคมไทย ก็คือ ครูบางคนมักจะดุ จึงทำให้นักเรียนกลัวและเชื่อฟังอย่างมากโดยไม่กล้าถามหรือตอบ สิ่งเหล่านี้กลายเป็นอุปนิสัยส่วนตัวของคนไทยที่ถูกปลูกฝังมายาวนานที่เป็นลักษณะการฟังจากครูอย่างเดียว ซึ่งส่งผลในเชิงลบ คือ การไม่กล้าคิด ไม่กล้าแสดงความคิดเห็นหรือวิเคราะห์ไม่ค่อยเป็น ระบบการศึกษาไทยจึงเป็นลักษณะการป้อนข้อมูลเข้าอย่างเดียวในลักษณะการท่องจำหลักการ แต่ขาดการแลกเปลี่ยนกันระหว่างกันหรือการวิเคราะห์สังเคราะห์ให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ ผลกระทบที่เกิดขึ้น ก็คือ ผู้เรียนขาดทักษะในการฝึกฝนกระบวนการคิดในการแก้ไขปัญหาอย่างรอบคอบ ปัญหาอีกอย่างหนึ่งของระบบการศึกษาไทย คือ ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา ซึ่งสามารถแก้ไขได้ด้วยการขยายขนาดโรงเรียน การเพิ่มจำนวนครู การให้ความรู้หรือทัศนคติในการเลือกส่งลูกเข้าเรียนในโรงเรียนของบิดามารดา เป็นต้น อันเป็นการแก้ไขปัญหาที่สามารถแก้ไขได้จากการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย ดังนั้น หากภาครัฐจึงควรกำหนดเป้าหมายและวิธีการที่เหมาะสมก็จะช่วยบรรเทาปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาของไทยให้ลดลงได้ โดยเฉพาะความเหลื่อมล้ำที่มาจากความแตกต่างระหว่างสถานศึกษา ซึ่งมีบทบาทสูงมากถึง 47 เปอร์เซ็นต์จากความเหลื่อมล้ำโดยรวมส่วนปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวอย่างอื่น เช่น การอยู่ร่วมกันของบิดามารดา ระดับการศึกษาของบิดามารดา ประเภทของอาชีพของบิดามารดา ไม่ว่าจะเป็นอาชีพในกลุ่มแรงงาน กลุ่มลูกจ้างและกลุ่มสูงกว่าลูกจ้างจะอธิบายความเหลื่อมล้ำได้ 9 เปอร์เซ็นต์ และปัจจัยส่วนบุคคล เช่น อายุ เพศ นักเรียนเคยเข้าชั้น สามารถอธิบายความแตกต่างในคะแนนสอบได้เพียงแค่ 2 เปอร์เซ็นต์ สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาของไทยมากกว่าครึ่งหนึ่งมีผลมาจากความแตกต่างทางด้านสถาบันการศึกษาเป็นหลัก (นณริฏ พิศลยบุตร, 2559) นอกจากนี้ ยังมีความเหลื่อมล้ำในการจัดการเรียนการสอนในสถานการศึกษาเดียวกันเอง เช่น การขาดอุปกรณ์การศึกษา สื่อการสอน สื่อเทคโนโลยีทางการศึกษา โดยเฉพาะในต่างจังหวัด

จึงทำให้นักเรียนมีมาตรฐานการศึกษาไม่เท่ากัน ปัญหาเหล่านี้นำไปสู่การเปิดสอนพิเศษในโรงเรียนหรือสถาบันกวดวิชา ซึ่งมีค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูงและกระจุกตัวอยู่ในเมืองเป็นหลัก

5. แนวทางแก้ไขปัญหาระบบการศึกษาของไทยให้เป็นที่พึงประสงค์

สำหรับแนวทางการแก้ปัญหาระบบการศึกษาไทยสามารถวิเคราะห์ให้เห็นความสำคัญ 2 แนวทางดังนี้

แนวทางที่ 1 ด้านนโยบาย ปัญหาที่สำคัญของระบบการศึกษาไทย คือ ปัญหาความเหลื่อมล้ำด้านการศึกษา เนื่องจากเป็นความเหลื่อมล้ำที่มีอยู่ในสังคมไทยมายาวนานทั้ง 3 ด้าน คือ 1) ด้านความมั่งคั่งและรายได้ 2) ด้านการกระจายโอกาส 3) ด้านอำนาจ (วินิจ ฝาเจริญ ภัทรชัย อุทาพันธ์ กรวิทย์ เกาะกลาง และสุรัช พุดชู, 2564) ระบบการศึกษาเองที่มีความเชื่อมโยงกับความเหลื่อมล้ำทั้งสามด้านนี้ แม้รัฐบาลได้กำหนดนโยบายเพื่อแก้ไขปัญหมาแล้ว แต่ก็ไม่สามารถแก้ไขได้อย่างเด็ดขาด ดังจะเห็นจากนโยบายการลดปัญหาในสถานศึกษาและแนวทางการแก้ไขความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา (ณณริฎ พิศลยบุตร, 2558; Cheewid, n.d.; อธิภัทร์ ถิ่นแสนดี และภิญญา อนุพันธ์, 2564) ดังต่อไปนี้

1.1 มาตรการลดความเหลื่อมล้ำจากรัฐบาล เป็นการออกนโยบายเพื่อเข้ามาช่วยเหลือดูแลให้เด็กและเยาวชนมีโอกาสได้รับสิทธิและเสรีภาพในการศึกษาขั้นพื้นฐาน เช่น นโยบายการสนับสนุนค่าเล่าเรียนแก่นักเรียน การสนับสนุนให้โรงเรียนที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกลสามารถเข้าถึงสื่อการเรียนการสอนได้อย่างเท่าเทียมกับโรงเรียนในพื้นที่เขตเมือง โดยการช่วยเหลือในการจัดหาอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์และการติดตั้งสัญญาณอินเทอร์เน็ตเพื่อขยายขอบข่ายการเรียนรู้ให้สะดวกมากขึ้น ทั้งนี้ เพื่อลดความเหลื่อมล้ำการกระจายโอกาสในการศึกษา

1.2 การสนับสนุนการให้ความรู้แก่ผู้ปกครอง เปรียบเสมือนการช่วยเหลือทางอ้อมเพื่อให้เด็กและเยาวชนสามารถมีโอกาสที่ดีทางการศึกษา เนื่องจากผู้ปกครองที่มีความรู้ความเข้าใจหรือมีโอกาสได้เรียนรู้ถึงความสำคัญของการศึกษาก็จะช่วยให้ผู้ปกครองสนับสนุนการศึกษาให้แก่บุตรหลานของตนอย่างถูกต้องและช่วยกระตุ้นให้บุตรหลานของตนเอาใจใส่ในการเรียน

1.3 การขยายขนาดโรงเรียนให้เหมาะสม จะช่วยให้เด็กและเยาวชนจำนวนมากมีโอกาสรับการศึกษาที่มีคุณภาพเท่าเทียมกัน ช่วยลดความต่างของผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา เนื่องจากเด็กและเยาวชนได้รับการเรียนการสอนภายใต้มาตรฐานเดียวกัน และยังช่วยลดช่องว่างของความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาจากคุณภาพของโรงเรียนได้

1.4 การส่งเสริมกิจกรรมหรือทักษะ เป็นการช่วยให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้และพัฒนาทักษะใหม่ ๆ ที่รอบด้านและหลากหลาย นอกเหนือไปจากทักษะทางด้านวิชาการแล้ว การส่งเสริมกิจกรรมยังช่วยทำให้เด็กและเยาวชนได้มีโอกาสผ่อนคลายจากการเรียนและทำให้ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาของโรงเรียนลดลงไปได้

1.5 การเพิ่มจำนวนครูต่อนักเรียน จะช่วยให้เด็กและเยาวชนได้รับการดูแลเอาใจใส่อย่างทั่วถึงมากยิ่งขึ้น ช่วยลดปัญหาเด็กและเยาวชนที่ถูกทอดทิ้ง และช่วยส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนสามารถเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.6 การจัดสรรกองทุนเพื่อการศึกษา เนื่องจากปัญหาส่วนใหญ่ที่ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษามาจากปัญหาด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากเด็กและเยาวชนไทยจำนวนมากอยู่ในครอบครัวที่มีฐานะยากจน โอกาสในการศึกษาจึงมีน้อยเพราะขาดทุนการศึกษาและค่าเล่าเรียน ดังนั้น จึงควรมีกองทุนเพื่อการศึกษาที่จะช่วยเหลือปัญหาการขาดแคลนทุนทรัพย์ในการศึกษาเล่าเรียน และให้โอกาสเด็กและเยาวชนได้รับการศึกษาที่มีประสิทธิภาพเพื่อวางรากฐานให้คุณภาพชีวิตเยาวชนให้ดีขึ้น

แนวทางที่ 2 ด้านความร่วมมือแก้ไขปัญหาการศึกษา_สิ่งที่ทุกคนสามารถทำได้เพื่อร่วมแก้ปัญหาทางการศึกษา ก็คือ การร่วมมือกันระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชนในการระดมความคิดและทุนทรัพย์ในการแก้ไขปัญหา (Cheewid, n.d.; ทิพย์พาพร ตันติสุนทร, 2564) ดังนี้

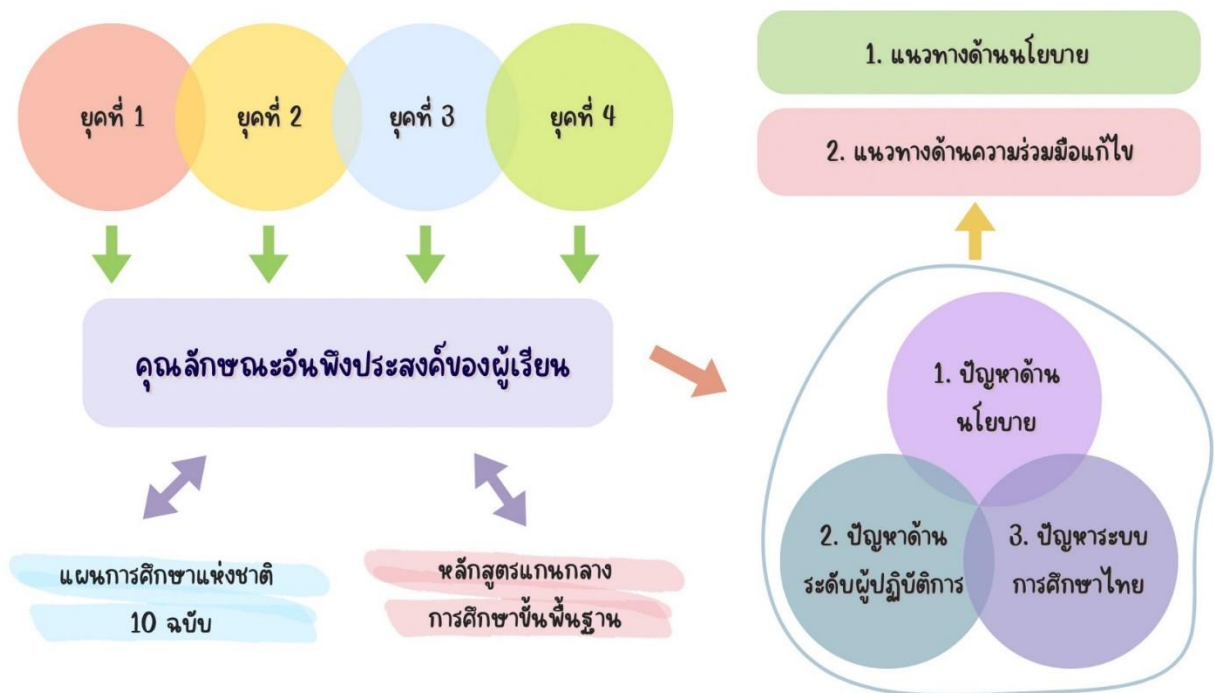
2.1 การประชาสัมพันธ์ เป็นการแสดงให้เห็นทุกคนตระหนักรู้และเข้าใจถึงปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาได้อย่างทั่วถึง เนื่องจากการแพร่กระจายข่าวสารผ่านสื่อช่องทางต่าง ๆ โดยเฉพาะทางโซเชียลมีเดียที่เข้าถึงผู้คนได้อย่างหลากหลายและรวดเร็ว อาจเป็นการประชาสัมพันธ์ผ่านโครงการหรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่น่าเชื่อถือและมีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษา ซึ่งจะช่วยให้ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวกับปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาถูกสื่อสารไปยังประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.2 การสร้างความตระหนักรู้ ผลจากการเผยแพร่ข่าวสารผ่านสื่อช่องทางต่าง ๆ จะช่วยให้ผู้คนในสังคมมีความเข้าใจและเรียนรู้ถึงปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาและแนวทางการแก้ไขปัญหา ซึ่งการสร้างความรู้ความตระหนักรู้ในการช่วยส่งเสริม เรียกร้องและสนับสนุนให้ภาครัฐหรือทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเข้ามาดูแลปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาให้ลดลง

2.3 การสนับสนุนองค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การมีส่วนร่วมในการสนับสนุนเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาอาจทำได้ด้วยการสนับสนุนเป็นทุนทรัพย์หรือการบริจาคอุปกรณ์การเรียนที่จำเป็นต่อการศึกษผ่านทางสถานศึกษาโดยตรงหรือผ่านโครงการของหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การช่วยเหลือไปถึงเด็กและเยาวชนหรือโรงเรียนที่ยังขาดแคลนได้มีคุณภาพการเรียนการสอนที่ดีขึ้น

6. องค์ความรู้ใหม่จากการศึกษา

จากที่กล่าวมาจะพบองค์ความรู้จากเนื้อหาบทความนี้ที่สามารถสรุปเป็นองค์ความรู้ได้ ดังนี้

ภาพที่ 1 ปัญหาและแนวทางการพัฒนาการศึกษาที่พึงประสงค์

จากภาพที่ 1 จะพบปรัชญาการศึกษาของไทยที่จำแนกเป็น 4 ยุคสมัย ปรัชญาการศึกษาทั้ง 4 ยุคนี้ โดยเฉพาะยุคที่ 4 ส่งผลโดยตรงต่อการสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน โดยการกำหนดเป็นนโยบายเกี่ยวกับแผนการศึกษาแห่งชาติ ตั้งแต่ในปี พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา กระทั่งถึงปัจจุบันมีแผนการศึกษาแห่งชาติรวม 10 ฉบับ นอกจากนี้ ยังก่อให้เกิดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ดังจะเห็นว่า ปรัชญาการศึกษาของไทยทั้ง 4 ยุค ทำให้รัฐบาลไทยกำหนดทิศทางการศึกษาซึ่งสะท้อนให้เห็นจากการกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของระบบการศึกษา ประกอบด้วย 8 ประการ คือ 1) รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ 2) ซื่อสัตย์สุจริต 3) มีวินัย 4) ใฝ่เรียนรู้ 5) อยู่อย่างพอเพียง 6) มุ่งมั่นในการทำงาน 7) รักความเป็นไทย 8) มีจิตสาธารณะ อย่างไรก็ตาม คุณลักษณะอันพึงประสงค์เหล่านี้ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างทั่วถึงและเท่าเทียมในสถานศึกษา จึงส่งผลให้เกิดปัญหาการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนที่เนื่องมาจากความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของกระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งสรุปมีปัญหาทั้งหมด 3 ด้าน คือ 1) ด้านนโยบาย 2) ด้านระดับผู้ปฏิบัติการ 3) ด้านระบบการศึกษาไทย และมีแนวทางการแก้ไขปัญหา 2 ด้าน คือ 1) แนวทางด้านนโยบาย 2) แนวทางด้านความร่วมมือแก้ไข จึงสรุปได้ว่า ปรัชญาการศึกษาไทยในยุคปัจจุบันเกิดสภาพปัญหาและแนวทางการแก้ไขเพื่อพัฒนาการศึกษาที่พึงประสงค์บนฐานคิดของปรัชญาการศึกษาตามยุคที่ 4 ที่มีความเชื่อมโยงกับยุคโลกาภิวัตน์หรือศตวรรษที่ 21

7. บทสรุป

หากกล่าวถึงยุคสมัยของปรัชญาการศึกษาไทยสามารถจำแนกเป็น 4 ยุค คือ ยุคที่ 1 ปรัชญาการศึกษาไทยสมัยสุโขทัยจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (สมัยสุโขทัยจนถึง พ.ศ. 2411) ยุคนี้เป็นระบบการศึกษาแผนโบราณที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางศึกษาและพระสงฆ์เป็นครูสอน แนวความคิดทางการศึกษาเป็นแบบประเพณีนิยมหรือนุรักษ์นิยมที่สอดคล้องกับแนวคิดจิตนิยม ยุคที่ 2 ปรัชญาการศึกษาไทยสมัยปรับปรุงการศึกษาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411 - 2453) เป็นช่วงการพัฒนาการศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ของประเทศและพัฒนาตามอย่างตะวันตก การศึกษาในยุคนี้เป็นลักษณะการสืบทอดวัฒนธรรมและการสร้างคนเข้าสู่ระบบราชการ แนวคิดทางการศึกษามีลักษณะเป็นปรัชญาสารัตถนิยม ยุคที่ 3 ปรัชญาการศึกษาไทยสมัยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองระบอบประชาธิปไตย (พ.ศ. 2453 - 2475) ในช่วงนี้มีแนวความคิดที่สืบทอดปรัชญาการจัดการศึกษาในยุคที่ 2 รายวิชาศึกษามีลักษณะเหมือนกับการศึกษาในทางตะวันตกมากขึ้น ซึ่งยังเป็นแนวคิดแบบอนุรักษนิยม และยุคที่ 4 ปรัชญาการศึกษาไทยสมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จนถึงปัจจุบัน เป็นการศึกษาที่อยู่บนฐานคิดแบบประชาธิปไตย โดยเฉพาะการมีแผนการศึกษาแห่งชาติทั้ง 10 ฉบับ ปรัชญาการศึกษาไทยในยุคที่ 4 มีลักษณะเป็นแบบพัฒนาการนิยมที่เผยแพร่ในประเทศสหรัฐอเมริกา รวมถึงแนวคิดแบบอัตถิภาวนิยมและปรัชญาวิเคราะหฺ์ ระบบการศึกษาในยุคนี้ได้กำหนดให้มีหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยที่หลักสูตรดังกล่าวได้วางกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ไว้มากมาย หนึ่งในนั้น คือ คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนทั้ง 8 ประการ การจัดการศึกษาทุกช่วงชั้นจะต้องสร้างนักเรียนให้มีคุณลักษณะเหล่านี้ อย่างไรก็ตาม ในยุคนี้เป็นยุคโลกาภิวัตน์ที่เป็นดั่งคลื่นลูกที่ 5 คือ ยุคปรัชญาสังคมหรือสังคมแห่งปัญญาที่มาพร้อมกับความเจริญด้านเทคโนโลยีสารสนเทศที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การจัดการศึกษาตามปรัชญาการศึกษาในยุคที่ 4 นี้มีปัญหาเกิดขึ้นอย่างน้อย 3 ด้าน คือ 1) นโยบาย 2) ผู้ปฏิบัติการ 3) ระบบการศึกษาไทย ซึ่งปัญหาโดยภาพรวมแล้วจะเกี่ยวกับปัญหาด้านความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา ดังนั้น แนวทางการแก้ไขปัญหาระบบการศึกษาไทยเพื่อให้เป็นที่พึงประสงค์สามารถจำแนกได้ 2 แนวทาง คือ 1) แนวทางด้านนโยบาย เช่น มาตรการลดความเหลื่อมล้ำจากรัฐบาล การสนับสนุนการให้ความรู้แก่ผู้ปกครอง การขยายขนาดโรงเรียนให้เหมาะสม การส่งเสริมกิจกรรมหรือทักษะพิเศษ การเพิ่มจำนวนครู การจัดสรรกองทุนการศึกษา 2) แนวทางด้านความร่วมมือแก้ไขปัญหาการศึกษา เช่น การประชาสัมพันธ์ การสร้างความตระหนักรู้ การสนับสนุนองค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตามที่กล่าวมาจะเห็นว่า ระบบการศึกษาไทยมีพัฒนาการด้านปรัชญาการศึกษามาตามลำดับจนกระทั่งถึงยุคปัจจุบัน ซึ่งเป็นศึกษาในยุคโลกาภิวัตน์ที่เน้นทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 แต่ปัญหาด้านการศึกษาของไทยก็ยังคงเกิดและแก้ไขกันไป เนื่องจากปัญหาที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งมาพร้อมกับความเจริญด้านวัตถุ แต่บุคลากรด้านการศึกษายังตามไม่ทันความเจริญเหล่านี้ โดยเฉพาะวิธีการจัดการศึกษาในรูปแบบใหม่และการใช้เทคโนโลยีการศึกษาสมัยใหม่ที่จะต้องพัฒนาไปพร้อมกับบุคลากรทางการศึกษาด้วย

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา. (22 ธันวาคม 2565). **กสศ. เปิดรายงานความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาปี 65 พบรายได้ครัวเรือน นร.ยากจนพิเศษเหลือ 34 บาทต่อวัน**. <https://www.eef.or.th/news-221222/>.
- เกรียงศักดิ์ รอดเย็น. (2534). **ปรัชญาการศึกษาไทยตามแนวคิดของศาสตราจารย์ ดร. สาโรช บัวศรี**. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฐิตารีย์ กุลวงศ์คณศ. (2562). **การศึกษาสภาพ ปัญหา และแนวทางแก้ไขปัญหาการดำเนินงานวิชาการ เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1**. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการ บริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.
- ดวงเดือน พิศาลบุตร. (2530). **ประวัติการศึกษาไทย**. เอกสารประกอบการศึกษาวิชาพื้นฐานการศึกษาทาง ประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทิพย์พาพร ตันตีสุนทร. (21 กันยายน 2564). **การลดความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา**. <https://www.csd.or.th/2021/09/ending-poverty/>.
- ธีรภัทร์ ถิ่นแสนดี และภิญญา อนุพันธ์. (2564). **ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในสถานการณ์การแพร่ระบาดของ โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019**. วารสารวิชาการรัตนบุศย์, 3(2), 63-68.
- นณริฏ พิศลบุตร. (11 เมษายน 2559). **ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาของไทย: ข้อสรุปจากผลการสอบปี ซ้ำ (PISA)**. <https://www.pier.or.th/abridged/2016/08/>.
- นณริฏ พิศลบุตร. (29 มกราคม 2558). **ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาของไทย**. <https://tdri.or.th/2015/08/kt37/>.
- นิพนธ์ ยศดา. (2556). **การพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่ศึกษามัธยมศึกษา เขต 26**. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาการ บริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- บุญณิสาส์ ส.ง.แสง. (ม.ป.ป.). **ทำไมการศึกษาไทยจึงพัฒนาช้า**. <http://school8.education.police.go.th/technical/technical05.html>.
- ปฐมสิทธิ์ แสงวงศ์ และสุวินทองปิ่น. (2563). **ปรัชญาการศึกษากับการจัดการเรียนรู้ในความปกติใหม่ (New Normal)**. วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์, 5(2), 861-874.
- พระครูวินัยธรจักรี ศรีจารุเมธีญาณ ภักดี โพธิ์สิงห์ และสัญญา เคนาภูมิ. (2559). **ปรัชญาการศึกษาของไทย กับสังคมโลกไร้พรมแดน**. วารสารวิชาการแพรวกาฬสินธุ์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์, 3(1), 117-136.

- พิมพ์พิชฌัญฑ์ สุกายอง. (2563). การพัฒนาแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการบริหารสถานศึกษาของผู้ปกครองนักเรียน โรงเรียนบ้านกลาง ตำบลแม่สลองนอก อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- ไพฑูรย์ สีนารัตน์. (2529). **ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วินิจ ผาเจริญ ภัทรชัย อุทาพันธ์ กรวิทย์ เกาะกลาง และสุรัช พุดชู. (2564). **ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาของพลเมืองไทยวัยเรียนกับสถานการณ์การเรียนออนไลน์ในยุคไวรัสโควิด-19**. วารสารปัญญาปณิธาน, 6(1), 1-14.
- ศศิธร วีราวุธ. (2552). การสร้างแบบวัดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ด้านความรับผิดชอบสำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 2 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเพชรบูรณ์ เขต 1. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาวิจัยและประเมินผลการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- สงัด อุทรานันท์. (2532). **พื้นฐานและหลักการพัฒนาหลักสูตร**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมชาย รัตนทองคำ. (2558). เอกสารประกอบการสอน 475 788 การสอนทางกายภาพบำบัด. ขอนแก่น: ภาควิชากายภาพบำบัด คณะเทคนิคการแพทย์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สมบูรณ์ พรธนาภพ. (2524). **ประวัติและปรัชญาการศึกษาไทย**. กรุงเทพฯ: ทิพย์อักษรการพิมพ์.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2549). **แนวทางการประเมินตามสภาพจริง**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). **แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579**. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2562). **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 (ฉบับภาษาไทย-อังกฤษ)**. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.
- สำลี สีลาโคตร. (2553). การพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนบ้านสะอาดเจริญ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 3. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต. คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- อเนก นาคเจริญ. (2554). การพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนนักศึกษา กรณีศึกษาโรงเรียนธีรภาดาเทคโนโลยี สังกัดสำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน กระทรวงศึกษาธิการ. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- Cheewid. (n.d.). **ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา ปัญหา และแนวทางแก้ไข**. <https://blog.cheewid.com/social-empowerment/educational-inequality-issues/>.
- The Visual by Thai PBS. (22 ธันวาคม 2565). **เปิดรายงานสถานการณ์ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา ปี 2565**. <https://thevisual.thaipbs.or.th/equality/dropout/situation2022/>.